

KONRAD ADENAUER: ERINNERUNGEN, 1953–1955
FISCHER BÜCHEREI, FRANKFURT AM MAIN UND HAMBURG 1968

RÉSZLETEK AZ 1955-ÖS MOSZKVAI ÚTJÁRÓL SZÓLÓ LEÍRÁSÁBÓL

1955. szeptember 8-án, csütörtökön, pontosan 17 órakor érkeztünk meg a Vnokov-i repülőtérre, amely 30 kilométerre fekszik az orosz fővárostól. Nagy pompával fogadtak. Bulganyin miniszterelnök, Molotov külügyminiszter, Gromikó és Szemjonov külügyminiszterhelyettes, valamint más kormánytagok jelentek meg köszöntésemre a repülőtéren. Miután a gépet elhagytam, rendkívül ünnepélyes ceremónia zajlott le. Tiszteletemre felállították a díszőrséget, amelyet, mint mondták, megelőzően új gálaegyzenruhával láttak el.

Bulganyin néhány barátságos szót intézett hozzám, majd mint a diplomáciai kar doyen-je a svéd nagykövet üdvözölt. Franciaország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok követei szintén megjelentek a repülőtéren. Közvetlenül az üdvözlések után felhangzott a szovjet himnusz, majd a német nemzeti himnusz. Nagyon hatásos volt.

Rövid nyilatkozatot adtam, amelyet, ahogy hallottam, a szovjet rádió még aznap délután közvetített. A repülőtérről a Moszkvába vívő út nyújtotta számomra az első benyomásokat az orosz földről és az orosz atmoszféráról. Moszkva nagyvonalúan kiképzett sugárútjaival és pompás útjaival jól közvetítette a kommunista szovjet birodalom hatalmi központjának benyomását. A régi Moszkva híres faházaiból már nemigen lehetett látni. A sztálini kor hatalmas méretű állami építkezései uralták a város képét. Józan, modern stílusú óriási lakóházak álltak építés alatt.

Kíséretemmel együtt a Szovjetszkaja nevű hotelban szállásoltak el. A Szovjetszakaja a szélesen kiképzett Leningrád sugárútján van. Új, modern hotel, amelynek építkezésénél nem takarékoskodtak. A rendelkezésemre bocsátott szobák ízlésesen voltak berendezve; még egy zongorát is beállítottak számomra.

A német delegáció tagjainak java része egy különvonattal már napokkal korábban Moszkvába érkezett. A német delegáció számára a moszkvai tárgyalások alatt ez a különvonat szolgált munkahelyként. Az újságírók fel

is ruházták a „követség a gettóban” elnevezéssel. A vonat több kocsiból állt. Az egyikben távirádát és telefonközpontot helyeztek el, egy másik kocsi konferenciateremként szolgált a különlegesen fontos belső megbeszélésekre. Ebből a kocsiból minden válaszfalat eltávolítottak. Technikusaink véleménye szerint a kocsit egyáltalán nem lehetett lehallgatni. Különleges német őrség őrizte, és az oroszoknak egészen nyíltan megmondtuk, hogy ezzel hogyan áll a helyzet.

Moszkvába érkezésem estéjén elkocsiztam ehhez a vonathoz, hogy üdvözljem az egész német küldöttséget és hogy levezessem a következő napon kezdődő hivatalos megbeszélések előtt az utolsó előkészítő megbeszéléseket.

Az oroszok udvariassága és az a szándékuk, hogy jó légkört teremtsenek, különösen kifejezésre jutott a különvonat ügyében. Vadonatúj vágányt építettek delegációs vonatunk számára, hogy a delegáció ott dolgozó tagjait az áthaladó vonatok ne zavarják. Emellett két csinos virágágyást, sőt még egy szökőkutat is létesítettek. Az egészzet magas, zöldre festett deszkakerítéssel vették körül és számtalan biztonsági emberrel őriztették.

.....

Erre az estére gálaelőadás volt tervbe véve a Bolsoj színházban. Prokofjev zenéjével a Rómeo és Júlia volt műsoron. A leghíresebb táncosnő, Ulanova táncolta Júliát.

Bulganyin meghívott, hogy utazzam az ő kocsijában a Bolsoj színházhoz, ami diplomáciai szokások szerint a barátságosság messzemenő demonstrálása. A Bolsoj színházat szovjet és német zászlókkal díszítették, a műsort orosz és német nyelven nyomtatták ki. Amikor Bulganyin, Hruscsov és jómagam beléptünk páholyunkba, az egész közönség felemelkedett és tapsolni kezdett. A reflektorok csoportunkra irányultak, és a továbbra is tartó tet-szésznyilvánítás közepette kölcsönösen kezét ráztunk egymással. Azután eljátszották a szovjet himnuszt és a Deutschlandlied-et. A Rómeo és Júlia előadása, a zene és különösképpen a tánc nagyszerű volt és nagy hatást gyakorolt rám.

Az előadás kezdete előtt lezajlott barátságos parolázás általános csodálkozást keltett, minthogy a közvéleményt tájékoztatták a délelőtt lezajlott kemény összecsapásokról. Egy német újságíró, aki jelen volt az emlékezetes estén, további lefolyásáról így írt:

„...Midőn végül a balett végetért és az ellenséges Capulet és Montague család fejei egymás karjaiba borultak, felemelkedett Adenauer kancellár is felemelte mindkét kezét és a nézők kitörő tetszése mellett Bulganyin kezeibe helyezte.

Nem tagadható, hogy e nyilvános fellépés szokatlan szívélyessége egy bizonyos tanácsstalansággal találkozott mindazoknál, akiknek interpretálniuk kellett. Az ember ugyanis nem tehetett egyebet, mint tudomásul vette, hogy a dolgok jelenleg a legjobban állnak. A valóságban azonban, ahogyan ez hamarosan kiderült, egyáltalán nem ez volt a helyzet. A tárgyalások alapjában véve kezdetüktől fogva egyetlen lépést sem haladtak előre. A felfogások közötti éles ellentétek továbbra is teljes erejükben fennálltak. Mit jelentett hát a legszívélyesebb barátság hangsúlyozott demonstrálása, amit másként kellett értékelni, mint egy hasonló egy intim találkozás esetében? Itt ez a legszélesebb nyilvánosság szeme előtt, az egész világ felvevői és riporterei előtt zajlott le, és azon nyomban világos volt, hogy a páholyból származó kép másnap mindenütt szenzációt kelt majd. Mi rejtőzött hát a dolog mögött?

Aki a jelenetet pontosan megfigyelte, az előtt nem maradt titok, hogy kezdeményezője a szövetségi kancellár volt, és hogy a jelenet a barátságos szellemidézés bizonyos elemét tartalmazta. Az esemény háttere azonban talán még többetmondó volt. A szovjet delegáció Pravdában és más újságokban megjelenő kísérő kommentárjaival a közvéleményt ügyesen tájékoztatta a tárgyalások menetéről és ezúton olykor a nyers elutasításig menő magatartását is legitimálta. Mármint, ha a közönség azt látja, hogy ennek ellenére mily jó egyetértés uralkodik, ez talán megkönnyítheti a remélt kedvező fordulatot, mivel világossá válik, hogy a nép mily nagyon kívánja ez esetben az ellentétek baráti eltávolítását. Egy erősen tekintélyi államban ugyan a hangulat ilyenét manipulálása természetesen egyáltalán nem döntő jelentőségű, mégsem mondható, hogy teljességgel érdektelen lenne.”

El kell ismernem, hogy abban a pillanatban, amikor Bulganyint karjaimba vontam, egyáltalán nem voltak ily bölcs meggondolásaim. Cselekedetem impulzív módon következett be, még ha erősen befolyásolt is az aznap délutáni beszélgetés a dácsában.

Azért voltam Moszkvában, hogy több ezer ember hazatéréseért harcoljak. A tárgyalások kimenetelétől függött a sorsuk. A moszkvai napok alatt ezt egyetlen pillanatra sem felejtettem el.

.....

Az állami fogadás a Kremlben, amelyre Bulganyin hívott meg, 18 órakor kezdődött. Hogyan hatott ez a delegációval együtt Moszkvában tartózkodó egyik német újságíróra, egy Németországba küldött jelentésének részlete segítségével szeretném megmutatni. Georg Schröder, a „Welt” levelezője, benyomásairól ezt írta:

„Egy végtelenül hosszú asztalnál állunk. Hatalmas, aranyozott csillá-

rok vetik fényüket a hófehér teremre. Köröttünk sok-sok ember folytott hangzavara. Hatszáz, nyolcszáz, ezer? Még Volkov helyettes protokollfőnök sem tudott, vagy nem akart erről pontos számot mondani. Látom Bulganyint, Hruscsovot, Molotovot, Malenkovot, a Szovjetunió csaknem valamennyi vezető államférfiát, akiknek neve mindig szerepel az újságok hasábjain. Ez egy nagy fogadás a Kremlben a szövetségi kancellár és a német delegáció tiszteletére.

Az előtérben egy óriási festmény. Lenin a forradalom napjaiban katonának és munkások előtt. Ez az egyetlen utalás a kommunista államra, amit felfedezek. Itt, a hatalmas Szent-György teremben, ahol 18 órakor a fogadás elkezdődik, csak a múlt beszél. A restaurálásnál láthatóan mindent változás nélkül hagytak.

Az új szovjet társadalomban a rangsort nyilvánvaló magátólértetődéssel fogják fel és szigorúan tiszteletben tartják. Ezért azután nincs körbevendülés. Ezért a terem teljes hosszában három asztalt állítanak fel. S ezekenél mindenki elfoglalja a neki kijelölt helyet.

Itt állunk és hozzálátunk: kaviár, saláta, vad, bor, ásványvíz, vodka, gyümölcs. Semmi túlhajtott bőség. A vendégek is tartozkodóak.

Közben Arnold fenn a miniszterelnök régiójában izgatottan cseveg Parvuhinnal. Maga Molotov is leteszi cvikkerét, megdörzsöli fáradt szemeit és dr. Brentano-val beszélget. Mint mindig, Bulganyin és Adenauer egymás mellett ül. Még nem tudjuk, hogy a szovjet miniszterelnök köszöntőjében olyan előterjesztést tesz, amely a konferenciát holnap talán kézzelfogható eredményre vezetheti. Elképedve hallom, mert megelőzően csak a hétfői tárgyalások negatív eredményeiről kaptam tájékoztatást, s azután Bulganyin rendkívül optimista szavai! A mikrofonok, amelyek előtte és Adenauer előtt állnak, széthordozzák a köszöntőket a lélegzetviasszafojtva fülelő teremben.”

Hogyan jutottunk el ehhez a fordulathoz? Egy percig sem kételkedtem abban, hogy vendéglátóink azonnal értesülést szereztek utasításomról, amely időelőtti távozásunk előkészítésére irányult.

A fogadást megnyitva, Bulganyin oldalára vett és egészen közvetlenül ezt kérdezte: „Végül is hogyan akarjuk a tárgyalásokat lezárni?”

Ugyanazon a módon és hasonló szavakkal utaltam, miként délután és a megelőző napokon szintén, éppoly szilárd, mint őszinte akaratomra, hogy a békét fenntartsuk és megszilárdítsuk. Ez az, ami miatt Moszkvába utaztam.

Bulganyin azzal válaszolt, hogy egész nap azon törte a fejét, mi lehet az az ok, ami őt visszatartja egy olyan megegyezés megkötésétől, amely magába foglalja a diplomáciai kapcsolatok felvételét. Tónusa nagyon bizalmas-

sá vált, amikor megkérdezte: „Van valamilyen megkötöttsége más hatalmak által?” Teljes határozottsággal tagadtam. „Biztosíthatom, s ezt elhiheti nekem: semmiféle megkötöttségeim nincsenek.”

Bulganyin következő kérdése így szólt: „A NDK-val kapcsolatban van valami?” Válaszom így hangzott: „Ez szerepet játszik, de itt tehetünk egy fenntartást.” Bulganyin elkerülte, hogy e kérdéssel kapcsolatban kifejezetten állást foglaljon, mégis megértette, hogy egy ilyesfajta megoldást lehetségesnek tart és hogy ezzel ő maga is feltehetően számolt. Megértően bólogatott és valami ilyesmit mormolt: „Na igen, persze...” Azután megismételte kérdését, hogy akkor hát mi az én tartózkodásom alapja.

Azt válaszoltam, hogy teljesen nyíltan, becsületesen és nyomatékosan meg kell mondjam, a hadifoglyok és a Szovjetunióban visszatartott németek kérdése, mindazok után, amiket a német népnek végig kellett csinálnia, rendkívül nagy pszichológiai jelentőséggel bír, és hogy e kérdés megoldása nélkül a német közvélemény nem tudná jóváhagyni a kapcsolatok normalizálását. Állhatatosan kérleltem Bulganyint, hogy legalább egyetlen lépést tegyenek ebben az irányban, és azután megemlítettem neki azt a tényt, hogy az utolsó két év folyamán mintegy 130 000 némettől érkezett levél, németektől, akik nem hagyhatják el a Szovjetuniót. A dokumentáció megvan, a tárgyalások légkörét azonban nem akartam azzal zavarni, hogy ezt az anyagot az asztalra teszem.

E személyek létéről semmit sem tudott, mondta Bulganyin, és nem is hisz ebben. „Valószínűleg azokról lehet szó” – vélte – „akikről Hruscsov jelezte, hogy már régen el lettek temetve.”

Ezt azzal viszonyoztam, hogy természetesen nem tudhatom, vajon mennyien vannak még életben.

Bulganyin intenzíven gondolkodni látszott. Rövid szünet után közvetlen módon és rendkívül impulzívan kijelentette: „Tegye lehetővé, hogy megegyezésre jussunk: írjon nekem egy levelet”, egy jegyzékre gondolt, amelyben kijelentem hozzájárulásomat a diplomáciai kapcsolatok felvételéhez, „mi pedig visszaadjuk Önnek mindet – mindet. Egy hét múlva. Becsületszavunkat adjuk Önnek erre.”

Azonnal megkérdeztem, hogy vajon ezen a „többieket” is érti-e, s nem csupán az elítélteket? Bulganyin ugyanazon az impulzív hangon elismételte: „Mindet, mindet, mindet!”. Nem voltam teljesen bizonyos benne, hogy utolsó kérdésemet megértette-e, s ennek értelmében válaszolta-e meg.

Biztosítottam Bulganyint, hogy szavaival nagyon boldoggá tett. Bulganyin megismételte, hogy a szovjet kormány szavát adja és ezt a szót meg is tartja. Javasolta, tájékoztassuk Hruscsovot erről a megállapodásról.

Úgy véltem, ez nem feltétlenül szükséges, a miniszterelnök szava nekem teljesen elegendő. Bulganyin ennek ellenére mégis Hruscsovhoz fordult, és tájékoztatta megbeszélésünk tartalmáról.

Hruscsov kijelentette, hogy Arnold miniszterelnökkel éppen ugyanerről a kérdésről beszélt, és pontosan ugyanazt mondta. Azután hozzátette: „Nem tudunk garanciát vagy biztosítékot adni, sem szóban, sem írásban. Becsületszavunkat adjuk azonban, és a szavunk számít.” Ismét kifejeztem örömemet és köszönetemet, és biztosítottam, hogy teljesen megbízom az adott szóban. Utaltam azonban a nehézségekre, amelyek nálunk a parlamenti alkotmányból adódnak és ezekkel szemben a szovjet kormány megértését kértem. A diplomáciai kapcsolatok felvételéhez szükséges a kabinet és a Német Bundestag többségének hozzájárulása.

Igy következett be a fordulat! Az orosz urak felszólítottak, hogy ezt ünnepeljük meg. Poharaink azonban üresek voltak. Odaintették a pincéreket. Feltűnt – mint mindig, most is Bulganyin és Hruscsov között ültem –, hogy nekem nem ugyanaz a pincér tölt, mint Bulganyinnak. Amikor Bulganyin pincére vette magához Hruscsov poharát is, feltartóztattam a pincért, megragadtam a palackot és ezt mondtam: „Ó, mutassa csak!” A poharak zöldek voltak, a palackok szintén. Nem lehetett látni mi van bennük. Megvizsgáltam a palackot – és mit láttam? – víz volt benne. „De uraim” – fakadtam ki. „Ez hamis játék! Vízet isznak és nekem bort adnak? Vagy iszunk mindhárman vizet, vagy mindhárman bort!” Kijelentették: „Mindannyian bort akarunk inni.” S ezt derekasan meg is tettük.